

Av Leif Maliks

PERSONALBOLIGENE

En anekdote forteller at de eldre vokterne på Gaustad på begynnelsen av 1900-tallet reagerte negativt ved beskjeden om at de skulle få egne rom, og ikke lenger måtte bo i et hjørne på vaktstuen sammen med de syke – ”de syntes ikke det var helt riktig”. I et historisk perspektiv er det relativt nylig at plikten til å bo på arbeidsstedet forsvant for mange yrker; først i 1976 opphørte for eksempel boplikten for skolevaktmestrene. Sykepleierne kamp like etter krigen for å få fjernet kost og logi som del av lønnen ble betegnet som et brudd med ”stavnsbåndet”.¹

Kallstanken var likevel nødvendig i helsevesenet, det var som regel bare yrkesgrupper som leger og forvaltere som bodde i egne, formålsbygde hus før 1. verdenskrig. En ikke helt uvanlig modell var trolig å bo på uisolerte tomannsrom på loftet, slik vi kan se det i museumsdelen på Rotvoll asyl – da kunne det være godt å varme seg til et vers som det ved inngangen til Røde kors-sykehuset på Skillebekk: ”Slitets dagverk, yrkets plikt, skal til søndagsgjerning adles”. For gifte mannlige pleiere på asylene begynte egen bolig å bli mulig etter 1. verdenskrig – men helst med pasienter innlosjert – for kvinner ble egen bolig neppe mulig før etter 2. verdenskrig.

Det er en håndfull legevillae (og én leilighet) innenfor landsverneplanen, på tross av at denne bygningskategorien ofte er blitt solgt ut i senere år. Asylene er representert med Herman Wedel Majors praktfulle villa fra 1855, som også er den best bevarte bygningen på Gaustad, mens vi fra de somatiske sykehusene har noen flere. Et eksemplar med særlig godt bevarte interiører

er arkitekt Chr. F. Arbos overlevilla fra Drammen (1915) – med egen inngang til kontor for privatpraksis.

Mens skoler (med internat) for sykepleiere kom på 1890-tallet, ble søsterhjemmene på sykehusene først vanlige i mellomkrigstiden. Alle søsterhjems mor er det store fireetasjes kompleks på Ullevål, omtalt som ”palasset” da det sto ferdig i 1921. Ved innflytting bodde det 365 personer her, og det er foreslått interiørfredning for de forseggjorte spisesalene. Knapt 20 år senere stod det noe enklere nye søsterhjemmet på Østmarka ferdig i utpreget funksistil – men første bruker ble den tyske okkupasjonsmakten i 1940!

Det er også tatt med noen bygninger i verneplanen som okkupasjonsmakten selv oppførte da de for Wehrmacht konverterte Aker sykehus til Sinzen Kriegslazarett. Den arkitekturhistoriske verdien ved anlegget for pleierskene (Schwesternheim) og for legene (Artzthaim) er stor, og likeledes representasjonsarkitekturen knyttet til fest- og spisesalene.

Krigens ødeleggelser førte til et nytt institusjonslandskap i nord, og Kirkenes er representert med et av verneplanens mest interessante og autentiske boligmiljøer. Side ved side ligger her søster- og pikehjem, og to legeboliger fra ca. 1955 i utpreget gjenreisingsarkitektur, og dessuten et elevhjem fra 1973 i hypermoderne stil og med en svært spektakulær beliggenhet på en pynt ved Varangerfjorden. Da de fleste av sykehusets personalkategorier er representert, er også den sosialhistoriske verdien betydelig.

Overlevillaen i Drammen
Foto: Leif Anker.

Boligmiljøet i Kirkenes, med f.v. de to legevillaene, elevhjem og søsterhjem.
Foto: Leif Maliks.

1950-, 1960- og 1970-tallet ble den store utbyggingsperioden for vanlige personalboliger, ofte oppført for å tiltrekke seg attraktiv arbeidskraft. De psykiatriske sykehusene hadde heller aldri vært så store som i denne perioden, og både belegg og personale var økende. På Østmarka bygde man små varierte, arkitekt-tegnede toetasjes trehus for leger og pleiere like inntil pasientbygningene; ved Åsgård psykiatriske var de i mur. Disse har fortsatt sin opprinnelige utforming og utgjør viktige deler av verneplanen. Andre steder satset man på høyblokker. Aker sykepleieskoles hybelhus fra 1970 ble plassert som et landemerke like ved Sinsen-krysset, ved siden av en lavere undervisningsdel, begge i tidens brutalistiske formspråk. Sykepleieskolene forsvant også fra sykehusene mot slutten av 1900-tallet; det å bo på studiestedet hang likevel igjen litt lenger enn det å bo på arbeidsplassen. Alt i alt varte ikke perioden med formålsbygde anlegg for de bredere lag av personalet i mer enn drøyt 50 år.

Bildet i midten: Sykepleieskolen (t.v.) og hybelhuset på Aker sykehus i Oslo.
Foto: Leif Maliks.

Bildet nederst: Boliger ved Åsgård sykehus i Tromsø.
Foto: Leif Maliks.

¹ Kari Melby. *Kall og kamp* 1990: 181.